

ШАБЛА ВЪРХУ ГЕОГРАФСКИ КАРТИ ОТ XVII–XIX ВЕК

В края на XVII век върху западноевропейските (и руски) географски карти, представящи европейските владения на Османската империя, се появява името на Шабла. Ранното появяване на селището върху географските карти е свързано с неговото местоположение – на пътя между Варна и Кюстенджа и близостта му с опасните за корабоплаването подводен риф и плитчини при нос Шабла.

Представени са (с отсечки) 27 карти – френски, холандски, руски, турски, италиански, немски, австрийски и една българска географска карта (на Александър Хаджи Русет). Първата – френска от 1697 г. и последната – австрийска от 1880 г.

Върху част от географските карти са означени само нос и фар Шабла, на други само нос Шабла.

Шабла е град* в Североизточна България. Най-ранното споменаване на селището е в турски регистър на джелепкешани (овцевъди отглеждащи овце за продан) от 1573 г. [1]. Според османски дефтер от 1676 г., с означени в него данъчните единици, наречени ханета, селището има 0,5 ханета** (5 къщи) [2].

През 1787 г. името на Шабла, с формата Chanlar (Ханлар) се споменава от френския дипломат и консул в Крим Шарл дьо Пейсонел, минал по тези места между 1750 и 1756 г. [3].

Името на селището не е непроменено и до днес [4].

1. КАРТА НА ЧЕРНО МОРЕ ОТ 1697 ГОДИНА

▲ *Mer Noire, tirée de l'original turc, fait á Kafa / par N. (фрагмент).*

За първи път името на Шабла (Chaplar) се среща върху френска карта на Черно море (Mer Noire, tirée de l'original turc, fait á Kafa / par N.) от 1697 г., създадена върху основата на по-ранна турска карта.

На картата селището Шабла (с формата Chaplar), е представено в близост до морския бряг. Копие от картата (с размери 62 x 45 см) се съхранява във френската национална библиотека „Галика“ (Gallica - Bibliothèque nationale de France).

2. КАРТА НА ЧЕРНО МОРЕ ОТ НИКОЛААС ВИТСЕН, 1697 ГОДИНА

Върху картата „Pontus Euxinus“ (Черно море), издадена в Амстердам през 1697 г., от холандския картограф Николаас Витсен (Nicolaas Witsen, 1641-1717 г.), Шабла е означена с името Sciable. За първи път са представени и опасните за корабоплаването плитчини и подводни скали между нос Шабла и нос Калиакра. Картата е с размери 42 x 59,5 см. Копие от нея се съхранява във френската национална библиотека „Галика“.

▲ Pontus Euxinus of nieuwe en naaukeurige paskaart van de zwarte zee uyt verscheydene stucken van die gewelten toegesonden, ontworpen door / N. Witsen (фрагмент).

3. КАРТА НА БРЮС-МЕНГДЕН ОТ 1699 ГОДИНА

▲ Картата на Брюс-Менгден от 1699 година (фрагмент).

Шабла (с формата Шебле) е означена върху картата на Брюс-Менгден*, печатен вариант - Ян Тесинг (Jan Tessing, Amsterdam, 1699). На ръкописния вариант на картата (Карта части Европейской России к югу от Москвы до Черноморского побережья Турции, 1696 г.) името на Шабла е изписано с формата Шеблеръ.

* Яков Вилимович Брюс - Юрий (Георгий) фон Менгден.

4. КАРТА НА НИКОЛА ДЕ ФЕР ОТ 1705 ГОДИНА

Върху картата „Черно море“ (с размери 20 x 14 см) на френския картограф Никола де Фер (1647-1720) Шабла е отбелязана с формата Chaplar.

▲ La Mer Noire Autrefois Pont-Euxin, Cara-Denghis Et par les Cosaques . Nicolas de Fer (Paris, 1705).

5. КАРТА НА НИКОЛА ДЕ ФЕР ОТ 1705 ГОДИНА

▲ Hongrie ou partie septent. de la Turquie en Europe / par N. de Fer (фрагмент).

Върху картата „Унгария“ от 1705 г. на Никола де Фер Шабла е отбелязана с формата Chaplar.

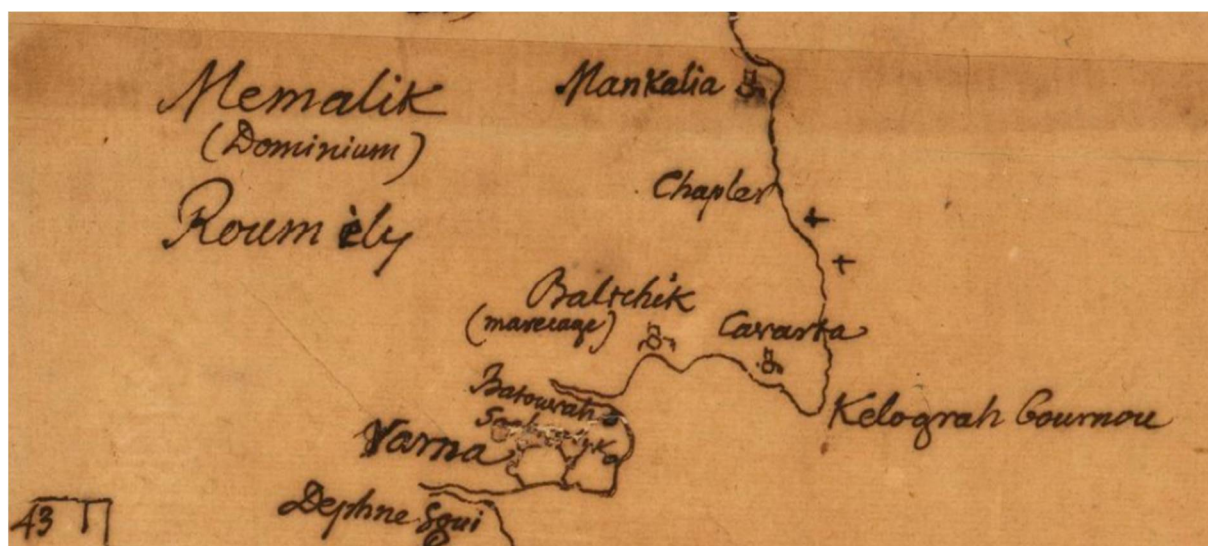
6. КАРТА НА НИКОЛА ДЕ ФЕР ОТ 1737 ГОДИНА

Върху картата на Никола де Фер от 1737 г. (Карта на земите между Балтийско и Черно море) Шабла е отбелязана с формата Chaplar.

▲ Carte pour l'intelligence des affaires présentes des Turcs, des Tartares,... des Suédois et des Moscovites aux environs de la mer Noire et de la mer Baltique... / par N. de Fer. 1737 (фрагмент).

7. КАРТА НА ЖАН-БАТИСТ БУРГИНЬОН Д'АНВИЛ

▲ Carte huilée de la Mer Noire et de celle d'Azow] / [de la main de Mr. d'Anville (фрагмент).

Жан-Батист Бургиньон Д'Анвил (Jean Baptiste Bourguignon d'Anville, 1697-1782) е френски географ и картограф, работил в Париж.

Върху картата на Д'Анвил „Черно и Азовско море“ (с размери 58 x 93 см) Шабла е отбелязана с формата Chaplar. Отбелязани са и подводният риф и плитчини пред нос Шабла.

8. ТУРСКА КАРТА НА ЧЕРНО И АЗОВСКО МОРЕ ОТ 1724 ГОДИНА

▲ Географическая карта Черного моря, скопированная Кремом с карты Турецкой, выгравированной и напечатанной в Константинополе в 1724 г., исправленная и умноженная им. Рукоп. (вынута из д. Кера) (фрагмент).

Пред нос Шабла са отбелязани подводният риф и плитчините.

9. КАРТА НА ЖАК НИКОЛА БЕЛИН ОТ 1772 ГОДИНА

▲ Carte réduite de la Mer Noire (фрагмент).

Най-ранното представяне на подводния риф при нос Шабла е на военна карта на Черно море от 1772 г. на френския картограф Жак Никола Белин. На картата са отбелязани нос Шабла (Chabler Seghi), подводният риф и плитчините (Banc de Roche, Roche sous l'eau), както и котвенните стоянки в залива западно от нос Калиакра (Chelegra ou Varna Cap élevé).

10. КАРТА НА КАПИТАН ГАЕТАНО ПАЛМА ОТ 1811 ГОДИНА

▲ Carte de la plus Grande Partie de la Turquie d'Europe (фрагмент).

Шабла (с формата Ciabléfer) е представена и на карта на италианския картограф капитан Гаetano Палма, издадена в Триест през 1811 г. (с надписи на френски и гръцки език). На картата е отбелязан и подводният риф пред нос Шабла.

11. КАРТА НА РУСКАТА ИМПЕРИЯ ОТ 1816 ГОДИНА

▲ Подробная карта Российской империи и близлежащих заграничных владений. Сочинена, гравирована и печатана при собственномъ Его Императорскаго Величества Депо Картъ, 1816 (фрагмент).

Върху руската карта от 1816 г. Шабла (Цабла) е означена със знак за село. Отбелязан е и фарът при нос Шабла (Килидже Бурну Фаналь).

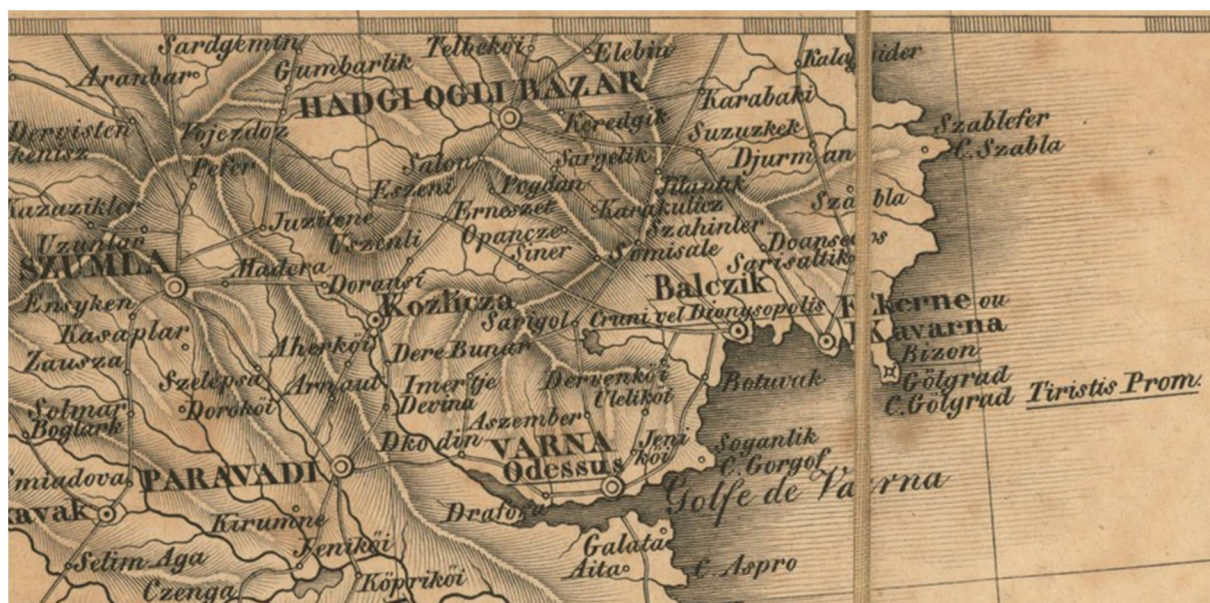
12. КАРТА НА ФРЕДЕРИК ГИЙОМ ДЪО ВОДОНКУР ОТ 1818 ГОДИНА

▲ Carte générale de la Turquie d'Europe (фрагмент).

Фредерик Гийом дьо Водонкур (Frédéric Guillaume de Vaudoncourt, 1772–1845) е френски генерал, военен историк и картограф. Картата на генерал Воданкур е със заглавие: „Обща карта на Европейска Турция“. Тя е издадена през 1818 г. На картата селището Шабла (Szabla) е представено неточно – на югозапад от нос Шабла. Отбелязани са и нос и фар Шабла (C. Szabla; Szablefer).

13. КАРТА НА ФРАНЦ ФРИЙД ОТ 1824 ГОДИНА

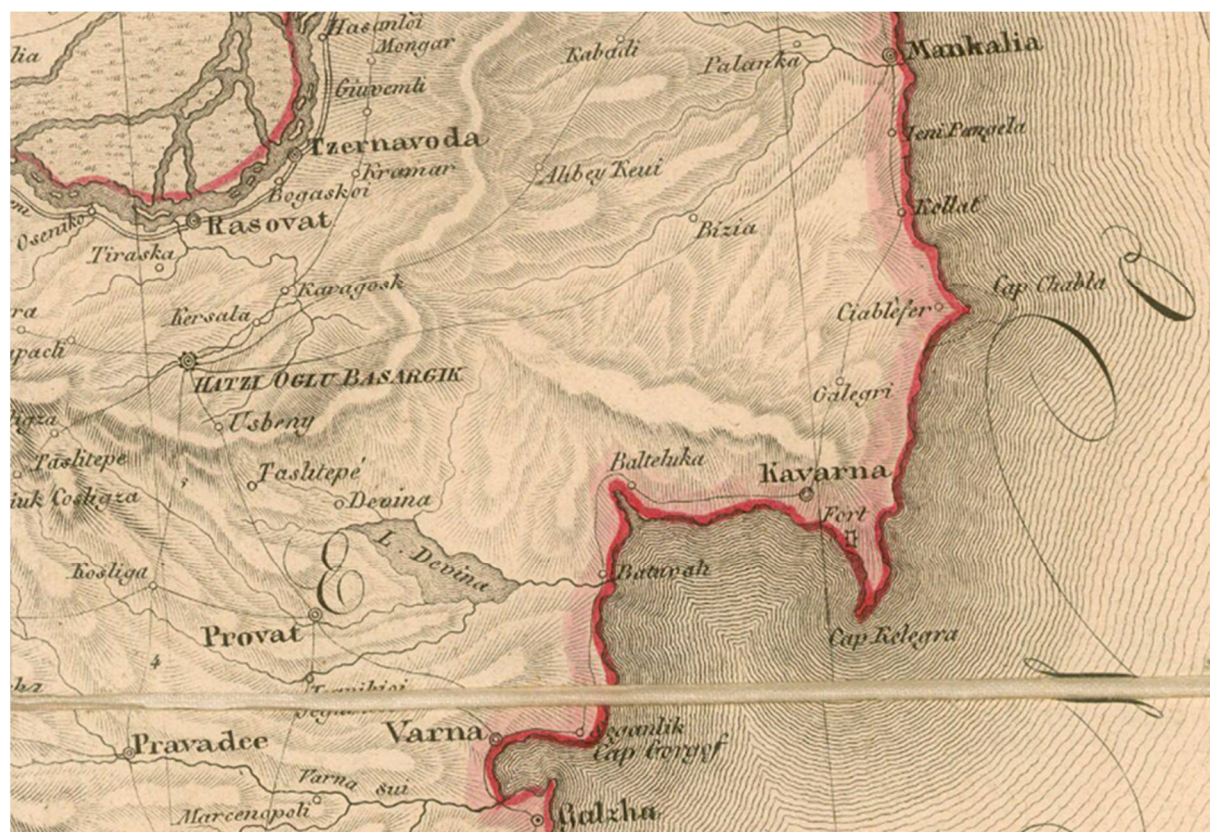

▲ Carte comparative de la Grèce ancienne & moderne (фрагмент).

Картата на Франц Фрийд (Franz Fried, active 1811–1868) е със заглавие: “Carte comparative de la Grèce ancienne & moderne / dessinée et redigée sur les meilleurs matériaux par F. Fried; Alt und New Griechenland. Publiée à Vienne chez Artaria & Cie, 1824”. Тя е с размери 72 x 105 см и мащаб 1:1 500 000. Гравирана е от Йозеф Лист (Joseph List). Издадена е от “Artaria & Cie”, Виена през 1824 г. (второ издание – 1839 г.).

Селището Шабла (Szabla) е ситуирано на запад-югозапад от нос Шабла. На картата са представени и нос и фар Шабла (C. Szabla; Szablefer).

14. КАРТА НА АЛФОНС КОНРАД ОТ 1828 ГОДИНА

▲ *Carte de la Turquie d'Europe* (фрагмент).

Картата на Алфонс Конрад (Alfons Konrad), австрийски капитан от артилерията, е издадена през 1816 г. във Виена (Artaria & Co.). Тя е озаглавена: “Carte de la Turquie d'Europe” (Карта на Европейска Турция). Второто издание на картата от 1828 г. е във връзка с Гръцката война за независимост (1821–1829 г.).

На картата (113 x 116,5 см, М 1:1 300 000) са представени и нос Шабла (Cap Chabla) и селището Шабла (Ciabléfer). Селището е ситуирано точно – на запад от нос Шабла. Крайбрежието е представено сравнително точно. Бреговата ивица е ръчно оцветена с червена линия.

15. КАРТА НА ПИЕР ЛАПИ ОТ 1828 ГОДИНА

На картата на френския картограф, полковник от френската армия Пиер Лапи (Pierre M. Lapie, 1779 -1850) (с размери 50 x 75 см и мащаб 1:2 600 000) Шабла (с формата Tchabler Bourouni) е представена на морския бряг.

▲ Carte de la Turquie d'Europe (фрагмент).

16. КАРТА НА ЙОХАН ВАЛХ ОТ 1828 ГОДИНА

▲ Carte der Europaeischen-Türkey ... in VI Blättern (фрагмент).

Йохан Валх (Johann Walch, 1757–1816) е немски художник, гравьор, картограф и издател, работил в Аугсбург. Картата на Валх има заглавие: „Карта на Европейска Турция“ (Carte der Europaeischen-Türkey ... in VI Blättern). Тя е издадена в Аугсбург през 1828 г. Картата има размери 96 x 106 см и мащаб 1:1 500 000. На картата на Валх са представени селището Шабла (с формата Zarbla) и нос и фар Шабла (C. Chabla, Ciablafer).

17. КАРТА НА ЙОХАН ЛЮДВИГ ФОН КСИЛАНДЕР ОТ 1828 ГОДИНА

▲ *Carte von der europaeischen Turkey (фрагмент).*

Йохан Лудвиг фон Ксиландер (Johann Ludwig von Xylander, 1774–18?) е инженер, старши лейтенант и професор в кралския кадетски корпус в Мюнхен. Картата на Ксиландер: „Карта на Европейска Турция“ (Carte von der europaeischen Turkey: Nach vorzüglichen Hülfsmitteln in II. Blättern / entworfen und gezeichnet von J. v. Xylander) е публикувана през 1828 г. в Аугсбург от издателя Йохан Валх (Johannes Walch). Тя е с размери 42 x 64 см и мащаб 1:1 914 000.

На картата на Ксиландер Шабла е представена с формата Zarbla, а нос Шабла с формата Chiablefer.

18. КАРТА НА ФРАНЦ ФОН ВАЙС – 1829 ГОДИНА

▲ *Carte der Europaeischen Turkey nebst einem Theile von Kleinasien in XXI. Blaettern (фрагмент).*

Франц фон Вайс (Franz von Weiss, 1791-1858) е австрийски военен картограф (генерал-майор). През 1829 г. подполковник Вайс издава във Виена картата „Карта на Европейска Турция“ (Carte der Europäischen Türkei nebst einem Theile von Kleinasien in XXI. Blättern. Nach den besten Hülfsquellen entworfen und gezeichnet durch den k.k. Oberstlieutenant Franz von Weiss). Тя е на 21 листа и има размери 300 x 196 см и мащаб 1:563 000. Листи 8–12 обхващат територията на България.

На картата е представена и Шабла (Schabler), нос Шабла (Cap Schabla) и фар Шабла (Fonar) (лист 9).

19. КАРТА НА ТЕЧЕНИЕТО НА РЕКА ДУНАВ ОТ 1837 ГОДИНА

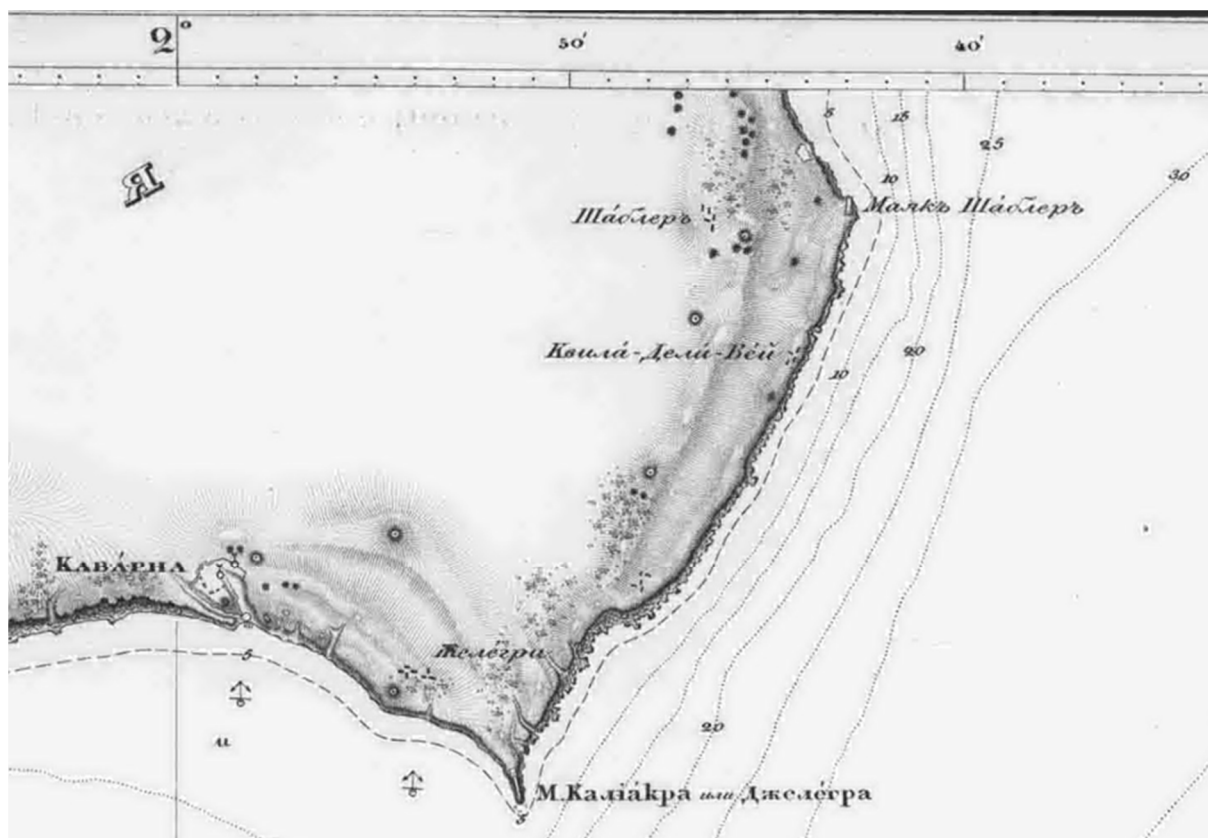
▲ Carte du cours du Danube, 1837.

На картата на течението на река Дунав от 1837 г. (с размери 74 x 52 см и мащаб 1: 2.250.000) е представен нос и фар Шабла (C. Schabla, Fonar).

20. КАРТА НА ЧЕРНО МОРЕ ОТ ЕГОР МАНГАНАРИ – 1841 ГОДИНА

На картата на капитан Егор Манганари Шабла (с формата Шаблеръ) е представена точно (на запад от нос Шабла). На картата е означен и фар Шабла (Маякъ Шаблеръ).

▼ Атлас Чёрного моря, гравированный по Высочайшему повелению в Санкт-Петербурге с описей, произведенных с 1825 по 1836 г. капитаном 1-го ранга Е. Манганари. Николаев: Гидрографическое Черноморское Депо, 1841 (фрагмент).

21. КАРТА НА АЛЕКСАНДЪР ХАДЖИ РУСЕТ ОТ 1843 ГОДИНА

▲ Фрагмент от картата на Александър Хаджи Русет.

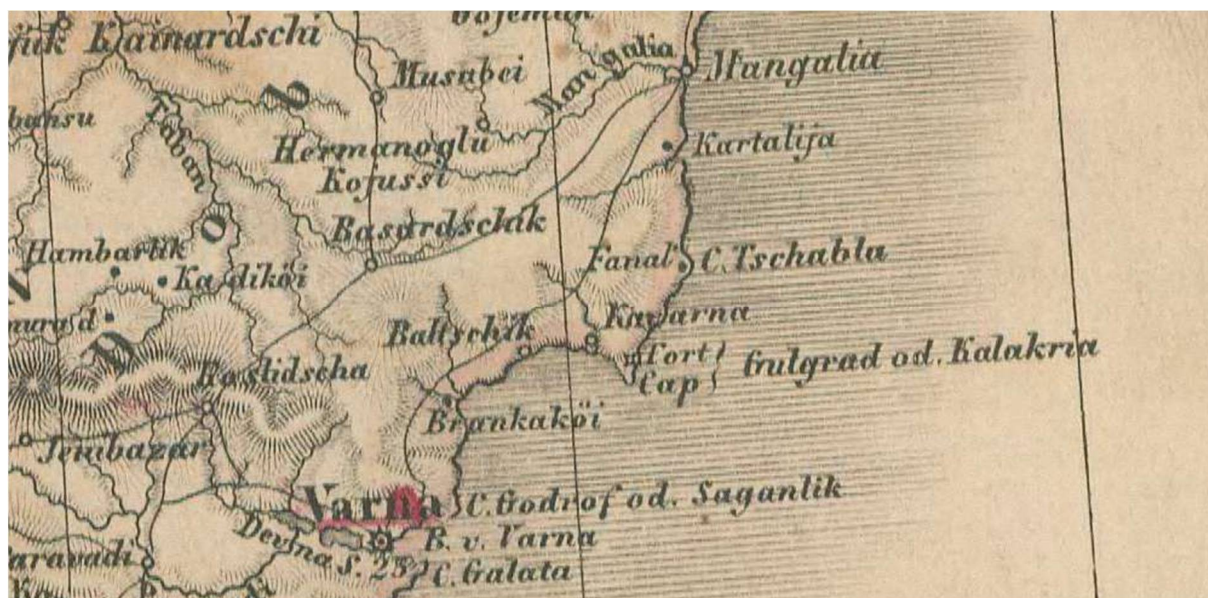
Първата географска карта на България, съставена от българин и на български език, е издадена в Страсбург (Strasbourg) (Франция) през 1843 г. Неин автор е русенецът Александър Хаджи Русет (1810–1861)*. Картата е озаглавена: „Карта на сегашная Болгарія, Оракія, Македонія и на прилежащите земли въ 4 листове. Сасъ иждивеніето на г-на Димитрія Хаджи Руссета**“. Издава в ползата на новонаставленото

въ Русчук славеноболгарско училище. Страсбург, 1843. Рисувалъ, писалъ и литографира въ Александър Х. Руссетъ“. Тя обхваща изцяло Балканския полуостров, части от Мала Азия и Апенините, Румъния и Бесарабия.

Картата е съставена и литографирана от Александър Хаджи Русет върху основа на френска карта от 1822 г. Нейн автор е френският картограф Пиер Лапи (Pierre Lapie). Картата е озаглавена: “Carte générale de la Turquie d'Europe, en XV feuilles. Dressée sur des matériaux recueillis par le lieutenant général comte Guilleminot, directeur général de Dépôt de la guerre et le Maréchal de camp baron de Tromelin, inspecteur général d'infanterie. Par le chev. Lapie officier super. au corps royal des ingen. géographes. Paris, Picquet, 1822”. 4 л. 194 x 50 см. М 1:816 000 (Генерална карта на Европейска Турция). Александър Хаджи Русет е възпроизвел картата на Лапи в същите граници, но намалена почти наполовина (М 1:1 645 000; 97/76 см). Картата има градусна мрежа през 60 минути, означена спрямо нулевия Парижки меридиан (1667 г.).

На картата е представена и Шабла (с формата Цабла) - на югозапад от нос Шабла .

22. КАРТА НА КАРЛ ФЕРДИНАНД ВАЙЛАНД ОТ 1849 ГОДИНА

▲ *Das osmanische Europa oder die europäische Türkei nebst dem Königreich Griechenland und den Jonischen Inseln.*

Карл Фердинанд Вайланд (1782-1847) е немски картограф, работил в географския институт във Ваймар.

На картата на Вайланд е представен фар и нос Шабла (Fanal, C. Tschabla).

23. КАРТА НА ГЕНЕРАЛ АЛЕКСАНДЪР ХАТОВ ОТ 1854 ГОДИНА

Шабла (Schabler) е отбелязана и в руската карта на генерал Александър Хатов (1780-1846) от 1828 г. (Генерална карта Валахии, Булгари и Румилии / Литограф. при Воен.-Топограф. Депо в 1828 году; Сост. Ген. Штаба Генерал-майором Хатовым; Грав. на камне кондукторы Агафонов, Кульпин, Девятов. 1:840 000; [20 верст в дюйме]; картогр. сетка через 1°. [СПб.]: Воен.-Топогр. Депо, 1828). Картата е правена по време на Руско-турската война от 1828-1829 г. и е снабдена с подробна пътна мрежа.

Картата на генерал Хатов е допълнена и преиздадена в Берлин през 1854 г. (по време на Кримската война) от Симон Шроп (Simon Schropp) (General. Karte der Walachei, Bulgarien und Rumelien. Berlin, S. Schropp, 1854). Тя е с размери 69 x 52 см (72 x 58 см) и мащаб 1:850 000.

24. КАРТА НА ИЗТОЧНАТА ВОЙНА ОТ 1854 ГОДИНА

На картата са представени селището Шабла и нос Шабла (Shabla, Chabler Saghi) и подводния риф пред нос Шабла.

25. КАРТА НА ЙОЗЕФ ФОН ШЕДА ОТ 1869 ГОДИНА

Йозеф Ритер фон Шеда (Joseph Ritter von Scheda) е австрийски офицер, географ и картограф. Роден на 21 септември 1815 г. в Падуа. През 1829–1832 г. е кадет във военното училище в Грац. Служи в 41-ви пехотен полк в Черновци (Буковина, дн. Западна Украйна). През 1832 г. получава първи офицерски чин (ensign). От 1 октомври 1842 г. е лейтенант (картограф) във Военния географски институт (Militärgeographischen Institut) на Австро-Унгарската империя във Виена. През 1864 г. получава рицарско звание. От 1869 г. оглавява картографската дейност на института. През 1876 г. се оттегля и получава чин генерал-майор (в оставка). Умира на 23 юли 1888 г. във Виена.

През 1869 г. под ръководството на полковник Йозеф фон Шеда е издадена „Обща карта на Европейска Турция и Кралство Гърция“ (General-Karte der europäischen Türkei und des Königreiches Griechenland) в 13 листа, в мащаб 1:864 000. Листа 5 и 6 обхващат територията на България.

На картата е представена и Шабла (Čablar) и нос Шабла (Čablar Burna).

26. КАРТА НА ЧАСТ ОТ ЕВРОПЕЙСКА ТУРЦИЯ (1825-1875)

Картата на част от европейска Турция (България) е датирана в широките граници от 1825-1875 г. Тя е една от най-подробните карти (Мащаб 1:500 000). На картата (в червено) са представени важните пътища. Шабла (с формата Tchobla) е означена на югозапад от нос Шабла. Представени са и нос и фар Шабла (Tchablar Satehi, Vieux Fanal).

▼ *Reconnaissance d'une partie de la Turquie d'Europe par les Russes (фрагмент).*

Феликс Филип Каниц (Felix Philipp Kanitz) (1829–1904) е унгарски художник график, географ, археолог и етнограф. През периода 1860–1874 г. на няколко пъти пътува из България и проучва основно Дунавската равнина, двата склона на Стара планина и Добруджа. Изследванията си помества в своя труд „Дунавска България и Балканът“ (F. Kanitz. Donau-Bulgarien und der Balkan. Historisch-geographisch-ethnographische Reisestudien aus den Jahren 1860–1875, Band I–III, Leipzig, H. Fries, 1875–79); 2-ро поправено и допълнено издание 1880–1882.

Феликс Каниц е автор и на първата географска карта на българските области, обходени от него. Тя е озаглавена „Original-Karte von Donau-Bulgarien und dem Balkan. Nach seinen eigenen Reise-Aufnahmen in den Jahren 1870–74 Ausgeführt von F. Kanitz. Maassstab - 1:420 000, Zweite Auflage, 1880 (Оригинална карта на Дунавска България и Балканът). Първото издание на картата е от 1877 г. (М 1:288 000).

Картата е предназначена да илюстрира съдържанието на второто издание на книгата, да коригира грешките, отразени в старите карти. Тя има размери 143 x 60 см и мащаб 1:420 000. Картата има градусна мрежа през 30 минути, означена спрямо нулевия меридиан на остров El Hierro (Ел Йеро) (1634 г.). Това е най-точната карта на Северна България в навечерието на Руско-турската война от 1877–1878 г. За нея Феликс Каниц е награден (1877 г.) от руския император Александър II с ордена за военни и граждански заслуги „Свети Станислав“.

На картата е представена и Шабла (Šabla) и нос Шабла (Šabla Burun).

Бележки:

* С Указ № 828 от 27 август 1969 г. Президиумът на Народното събрание обявява Шабла за град.

При първото преброяване на населението в Княжество България (31 декември 1880 г.) Шабла*, окръг Варна, околия Балчик, има 885 жители (Списък на населените места (по преброяването на 1 януари 1881 г.). София, Държавна печатница, 1885, с. 81).

1. Руси Стойков. Селища и демографски облик на Североизточна България и Южна Добруджа през втората половина на XVI век. // ИВАД, XV, 1964, с. 112.

** През XVII век терминът хане има смисъл на сборно понятие от група къщи – обикновено 10.

2. Руси Стойков. Селища в Силистренския санджак през 70-те години на XVII в. // ИНМВ, VII (XXII), 1971, с. 168-169.

3. “ Chanlar est auffi un endroit inhabité, où l'on trouve un bon port propre à recevoir & à mettre à couvert toute forte de bâtimens. Il y a dans les environs de ces deux derniers ports quelques petits villages où l'on ne fait aucune forte de commerce” (Claude Charles de Peyssonel. Traité sur le commerce de la Mer Noire: Tome Second. A Paris, Chez Cuchet, Libraire, rue & hotel Serpente, MDCCLXXXVII (1787), p. 158).

4. Борис Симеонов. Произход на името на гр. Шабла. // Български език, 1979, № 4, с. 324–325 („... името на Шабла по произход е предтурско и най-вероятно прабългарско и означава или локва, гьол, блато или лъжица“); Атанас Атанасов, Любка Бобчева, Иван Василчин. Шабла. Издателство на Отечествения фронт, 1985, с. 33.

Анастас АНГЕЛОВ

E-mail: an_angelov@abv.bg